

Strukturell diskriminering

Vad innebär det i praktiken och vad har föreslagits för motåtgärder?

Abstract

En central tes i de flesta teorier om det goda samhället är att alla människor skall behandlas lika. All åtskillnad mellan individer måste vara befogad och undantag från regeln att lika fall skall behandlas lika måste vara väl motiverade. Trots detta förekommer det omfattande diskriminering av såväl kvinnor som personer som ingår i etniska minoritetsgrupper. En del av denna diskriminering är strukturell och satt i system. Den kommer till olika uttryck inom olika samhällsfärer så som arbetsmarknaden, bostadsmarknaden eller rättsväsendet. För att komma till rätta med denna problematik finns förslag om allt från positiv särbehandling till informationsinsatser.

Denna uppsats avser att förklara innebörden av begreppet strukturell diskriminering, ge konkreta exempel på vilka uttryck den tar sig samt redovisa några förslag till åtgärder som lämnats av olika aktörer.

Nyckelord: *Strukturell diskriminering, Institutionell diskriminering,*

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Metod och material.....	1
1.2	Avgränsningar	2
2	Begreppsdefinitioner	3
2.1	Begreppet diskriminering	3
2.2	Begreppet strukturell diskriminering och institutionell diskriminering	5
2.2.1	Strukturell diskriminering i relation till andra begrepp.....	7
3	Den strukturella diskrimineringens konkreta form	9
3.1	Arbetsmarknad	9
3.1.1	Strukturell diskriminering av kvinnor på arbetsmarknaden.....	10
3.1.2	Strukturell diskriminering av invandrare på arbetsmarknaden	11
3.2	Bostadsmarknad	15
3.2.1	Strukturell diskriminering av kvinnor på bostadsmarknaden	15
3.2.2	Strukturell diskriminering av invandrare på bostadsmarknaden.....	16
3.3	Rättsväsendet.....	16
3.3.1	Strukturell diskriminering av kvinnor av rättsväsendet	17
3.3.2	Strukturell diskriminering av invandrare av rättsväsendet.....	18
4	Vilka åtgärder har föreslagits för att komma tillrätta med problemet	22
4.1	Åtgärder föreslagna genom SOU 2005:56	23
4.2	Åtgärder föreslagna genom SOU 2005:69	25
4.3	Åtgärder föreslagna av Torun Lindholm.....	26
4.4	Åtgärder föreslagna av andra aktörer	27
4.4.1	Genom integrationsverkets rapportserie 2001-101	27
4.4.2	Av Irene Molina	27
4.4.3	Av Christian Diesen	28
4.4.4	Av Fastighetsägarna	28
4.4.5	Förslag om anonymiserade ansökningar	28
5	Analyser och slutsatser	29
6	Referenser	32

1 Inledning

I allmänhet anses det vara en självklarhet att i en demokrati skall alla ha samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter. Skillnad mellan personer på grund av kön eller härkomst får endast göras om det kan motiveras väl och medlet står i proportion till målen. Genom diskriminering inom de mest skilda samhällsfärer kan emellertid olika grupper och individer drabbas av en negativ särbehandling som inskränker deras möjligheter att göra det mesta av sina liv.

Även om många, gärna vita män med hög samhällsposition och tillgång till maktmedel, inte vill tro att så är fallet så förekommer diskriminering i det svenska samhället. Dagligen drabbas människor av ett sämre bemötande på grund av sin etniska tillhörighet, sexualitet, handikapp eller kön.

Denna uppsats skall närmare granska den diskriminering som inte är uppenbar. Den strukturella diskriminering som tyvärr skulle kunna sägas utgör en murken bräda i samhällets golv. Den strukturella diskrimineringen bidrar till skapandet av en systematisk över och underordning av olika grupper i samhället, vilket visar sig i såväl specifika situationer som i generella livsvillkor.¹

Masoud Kamali, en av regeringens utredare i ämnet, menar bland annat att den strukturella diskrimineringen i Sverige är lika utbredd som i övriga Europa men att den tyvärr nonchaleras eller förnekas av de maktavande grupper som inte direkt påverkas av den. Diskrimineringen är enligt Kamali "normal, rutinmässig och är därmed en integrerad del av våra vardagliga sociala relationer, dominerande maktstrukturer, regler samt procedurer, och är inbäddad i institutionella sammanhang".²

1.1 Metod och material

För att komma fram till ett svar på vår tredelade frågeställning (Vad innebär strukturell diskriminering? Vilka konkreta uttryck tar sig denna? Vilka förslag till åtgärder för att komma tillrätta med den går att urskilja?) har vi använt oss av en metod där materialinsamlande och materialsammanställande har varit i fokus. Vår uppsats syftar inte till att komma fram till några nya rön om diskrimineringen som fenomen utan är snarare att betrakta som en sammanställning av åsikter från olika forskare på området som genom uppsatsens avslutande del kommenteras och jämförs.

¹ SOU 2005:56, s. 445-446.

² SOU 2005:41, s. 30.

Det material vi har använt oss av utgörs i en hög grad av offentligt tryck, och då i synnerhet av ett antal av Statens Offentliga Utredningar (SOU). Även om SOU 2005:56 (Paul Lappalainen), SOU 2005:69 (Masoud Kamali) och SOU 2005:41 (Masoud Kamali) använts i stor utsträckning har givetvis även annat material använts för att komplettera bilden.

1.2 Avgränsningar

Ämnet vi har valt att se närmare på är väldigt omfattande så därför har det varit nödvändigt med tydliga avgränsningar.

Vi har valt, som ovan konstaterats, att försöka att fokusera på strukturell diskriminering och sålunda hålla oss ifrån individuell diskriminering. Detta kan vara mer komplicerat än vad det verkar, vilket nedan kommer diskuteras i begreppsdefinieringsavsnittet samt i den avslutande analysen.

Diskriminering kan som sagts drabba enskilda av de mest skiljda anledningar, nedan har vi emellertid valt att närmare granska den strukturella diskriminering som drabbar etniska minoritetsgrupper/invandrare och kvinnor. Av utrymmesskäl kommer vi att gå djupare in på den konkreta strukturella diskriminering som drabbar etniska minoritetsgrupper/invandrare.

Eftersom diskriminering förekommer i så många delar av samhället att en fokusering på dem alla skulle göra oss tvungna att författa en längre bok avser vi att i olika omfattning koncentrera oss på arbetsmarknaden, bostadsmarkanden och rättsväsendet. I detta sammanhang kan det emellertid vara av intresse att påpeka att strukturell diskriminering inom olika områden riskerar att förstärka varandra.³

³ SOU 2005:56, s. 300.

2 Begreppsdefinitioner

I vår korta uppsats berörs en rad olika begrepp som kan vara av intresse att inledningsvis definiera. Givetvis krävs en definition av begreppet diskriminering och därefter en definition av vad som skiljer strukturell diskriminering från andra former av negativ särbehandling.

2.1 Begreppet diskriminering

Innan vi går över till att behandla begreppet strukturell diskriminering ser vi det som naturligt att ha en kortare genomgång angående vad som menas med begreppet diskriminering. Detta då det är uppenbart att strukturell diskriminering utgör en klass av diskriminerande åtgärder. För att kunna urskilja den strukturella diskrimineringen och särskilja den från annan diskriminering är det nödvändigt med en insikt i de övriga begrepps innebörderna.

För att utröna vad personer i allmänhet menar att begreppet i fråga innebär har vi vänt oss till Nationalencyklopedin. Där definieras diskriminering så som en särbehandling av individer eller grupper vilken innebär ett avsteg från principen om att lika fall⁴ skall behandlas lika. Vidare skrivs att man vanligtvis skiljer mellan värdeneutral, positiv och negativ diskriminering, och att man i dagligt tal med diskriminering avser den sistnämnda formen.⁵

Diskrimineringsbegreppet indelas av olika personer i olika former och klasser. Vanligt är att man skiljer mellan individuell diskriminering och institutionell diskriminering. Den senare formen definieras av Nationalencyklopedin som när regler, föreskrifter eller praxis i ett socialt system får diskriminerande konsekvenser.⁶

I SOU 2005:41 skriver utredaren Masoud Kamali att diskriminering dels kan vara direkt observerbar som konkreta handlingar och dels kan vara subtil, dold och oavsiktlig och drabbande vissa grupper av befolkningen indirekt. Kamali

⁴ En viktig fråga är vad som kan betraktas som lika fall. För att kunna göra en bedömning av om det förekommit diskriminering är det viktigt att man ser till vilka grundläggande normer som finns i sammanhanget. Exempelvis behöver det faktum att det finns en åldersgräns för att vara valbar eller välja representanter till ett parlament utgöra diskriminering.

⁵ Nationalencyklopedin, www.ne.se, sökord; diskriminering.

⁶ Ibid.

delar även upp diskrimineringen i tre olika kategorier; individuell, institutionell och strukturell diskriminering.⁷

Pettersson gör vidare en uppdelning mellan faktisk och upplevd diskriminering. Faktisk diskriminering innebär att en diskriminering de facto har ägt rum medan en upplevd diskriminering är en situation där en grupp eller person upplever att de diskrimineras utan att egentligen vara det.⁸ Pettersson hänvisar till Milovanovic och Russel när hon delar in diskriminering i fem olika klasser; ickeverbal, verbal inofficiell, handling, verbal officiell och verbal handling.⁹

Att diskriminering inte accepteras, åtminstone officiellt sett, av samhället går att läsa ut ur så fundamentala källor som vår grundlag. I Regeringsformen sägs bland annat att "Den offentliga makten skall utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet"¹⁰ och att "Det allmänna skall verka för att alla människor skall kunna uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället. Det allmänna skall motverka diskriminering av människor på grund av kön, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, språklig eller religiös tillhörighet, funktionshinder, sexuell läggning, ålder eller annan omständighet som gäller den enskilde som person"¹¹. Mängder av andra lagar har även införts av lagstiftare som velat visa att de tar diskrimineringen på allvar.¹²

I lag (2003:307) om förbud mot diskriminering definieras direkt diskriminering som när en enskild person missgynnas genom att behandlas sämre än någon annan behandlas, har behandlats eller skulle ha behandlats i en jämförbar situation, om missgynnandet har samband med t.ex. kön eller etnisk tillhörighet.¹³ Indirekt diskriminering definieras som när en enskild person missgynnas genom tillämpning av bestämmelser, kriterier eller förfaringsätt som framstår som neutrala men som i praktiken missgynnar en viss grupp, under förutsättning att det inte finns berättigade mål som motiverar tillämpningen och att dessa medel är lämpliga.¹⁴

⁷ SOU 2005:41, s. 31-34.

⁸ Pettersson, s. 136-137.

⁹ Ibid. s. 137.

¹⁰ Regeringsformen, 1 kap 2 § 1 stycket.

¹¹ Regeringsformen, 1 kap 2 § 4 stycket 2-3 mening.

¹² T.ex. Lag (2003:307) om förbud mot diskriminering, Jämställdhetslagen (1991:433), Lag (1999:130) om åtgärder mot diskriminering i arbetslivet på grund av etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, Lag (1999:132) om förbud mot diskriminering i arbetslivet på grund av funktionshinder, Lag (1999:133) om förbud mot diskriminering i arbetslivet på grund av sexuell läggning samt Brottsbalk (1962:700) 16 kap 9 §.

¹³ Lag (2003:307) om förbud mot diskriminering, 3 § 1 p.

¹⁴ Ibid. 3 § 2 p.

2.2 Begreppet strukturell diskriminering och institutionell diskriminering

Definitionen av begreppen strukturell diskriminering respektive institutionell diskriminering varierar och vissa anser att det saknas en tydlig avgränsning dem mellan. I sitt direktiv till kommittén ledd av Paul Lappalainen valde justitiedepartementet att använda begreppet strukturell diskriminering som omfattandes såväl strukturell som institutionell diskriminering. I det ovan nämnda direktivet definierades den strukturella diskrimineringen så som regler, normer, rutiner, vedertagna förhållningssätt och beteenden i institutioner och andra samhällsstrukturer som utgör hinder för minoriteter att uppnå lika rättigheter och möjligheter som majoriteten av befolkningen har. Vidare konstateras i direktivet att strukturell diskriminering kan vara såväl synlig som osynlig samt avsiktlig eller oavsiktlig.¹⁵

I SOU 2005:56 skriver Lappalainen att han anser att strukturell diskriminering innebär att principen om människors lika värde inte upprätthålls och att detta är ett allvarligt demokratiskt problem som berör samtliga samhällsmedborgare och inte endast de närmast påverkade. Lappalainen menar emellertid att eftersom människor formar strukturer och strukturer formar människor krävs det handlingar för att skapa och upprätthålla strukturer. Därför menar utredaren att även diskriminering grundad på fördomar kan ses i ett strukturellt perspektiv. Som en följd av detta menar han att strukturell diskriminering inte går att särskilja från individuell sådan och att när en handling sker i linje med de i samhället dominerande normerna och föreställningarna kan denna betraktas som strukturell diskriminering.¹⁶ Därför menar Lappalainen att strukturell diskriminering till en hög grad handlar om att redan utarbetade regler mot diskriminering inte följs.¹⁷

I sin utredning använder Lappalainen en syn som innebär att all diskriminering grundad på föreställningar om etnicitet, religion och kultur ses i ett strukturellt perspektiv och han utesluter inte individuella handlingar från begreppet strukturell diskriminering.¹⁸ Enligt Lappalainen skapar den strukturella diskrimineringen en systematisk över- underordning mellan olika grupper.¹⁹

Kamali definierar i SOU 2005:41 individuell diskriminering som handlingar som utförs av enskilda personer ur en viss etnisk grupp eller av ett visst kön med syfte att avsiktligt särskilja och på något sätt skada medlemmar av andra grupper. Emellertid menar Kamali att även personer ur underordnade grupper kan utföra diskriminerande handlingar, t.ex. med syfte att distansera sig från den förtryckta

¹⁵ Direktiv 2003:118, s. 3-4.

¹⁶ SOU 2005:56, s. 21-22.

¹⁷ Ibid. s. 75-79.

¹⁸ Ibid. s. 75-79.

¹⁹ Ibid. s. 445-446.

gruppen och erhålla personliga fördelar.²⁰ Institutionell diskriminering beskrivs som handlandes hur de i samhället dominerande institutionernas policys, rutiner, normer och arbetssätt är utformade, samt om hur vissa institutionella policys och praxis syftar till att underordna grupper av människor.²¹ Med strukturell diskriminering avser Kamali samhällets institutionella ordning, normer och organiseringsformer som indirekt diskriminerar grupper i minoritetssamhället. Strukturell diskriminering legitimerar och normaliserar indirekta former av negativ särbehandling av marginaliserade grupper. Denna (och den institutionella diskrimineringen) åstadkommer ett system som gör att vi betraktar diskriminering som någonting normalt och vardagligt. De båda formerna av diskriminering försöker döljas av en bild av neutralitet men resulterar egentligen i ett åtskiljande eller särbehandling.²² Kamali håller med om att skillnaden mellan strukturell och institutionell diskriminering inte är självklar och påpekar också att en del forskare väljer att kombinera dessa båda former av diskriminering med varandra, och även ibland med begrepp som rasism.²³

Tom R Burns skriver att strukturell diskriminering består av (1) institutionell diskriminering (som verkar genom operativa normer, lagar, förordningar, procedurer samt definitionen av positioner som avgör tillgången till resurser och "förutsättningarna för livsvärdet") och (2) kulturell diskriminering (som verkar genom ett system av gemensamma kategoriseringar, stereotyper och vi-dom paradigmen). Strukturell diskriminering kan enligt Burns vara helt oavhängigt en individs attityder och medvetande och därför kan förklaringsmodeller som inriktas på individuella fördomar och rationalitet vara otillräckliga för att få insyn om diskrimineringens omfattning. En person kan sålunda diskriminera en annan samtidigt som han är fördomsfri. Samtidigt kan en fördomsfull person vara icke-diskriminerande på grund av effektiva lagar och kontrollsystem som förhindrar skönsmässigt agerande.²⁴ Tom R Burns menar vidare att det finns en rad olika former av institutionell diskriminering. Han menar att det finns två generella typer av institutionell diskriminering; ren institutionell diskriminering, vilken innebär automatisk eller rutinmässig tillämpning av regler och arbetsmetoder inklusive informella arbetssätt som är till en grupp nackdel samt diskriminering som utförs av institutionella aktörer, vilket innebär att sociala aktörer som har institutionella positioner fattar diskriminerande beslut och fungerar som grindvaktare som exkluderar vissa grupper.²⁵

Juristen Christian Diesen använder sig av begreppet negativ särbehandling. Sådan menar han kan vara strukturell och institutionell eller individuell. Med strukturell särbehandling avser Diesen att skillnaden mellan en viss grupp och

²⁰ SOU 2005:41, s. 31.

²¹ Ibid. s. 31-32.

²² Ibid. s. 32.

²³ Ibid. s. 32.

²⁴ Burns, s. 1-3.

²⁵ Ibid. s. 4-5.

"normalpopulationen" ligger inbäddad i själva rättsystemet, som en explicit eller outtalad norm. Den strukturella särbehandlingen handlar i grunden om makt och kan därför inte heller behandlas med andra medel än politiska.²⁶ Med institutionell särbehandling avser Diesen att institutioner, myndigheter eller företag systematiskt diskriminerar (eller gynnar) en viss grupp i strid med stadfästa regler och principer om likabehandling.²⁷

Det kan även diskuteras om en situation där makthavare medvetet avstår från att använda tillgängliga verktyg för att motverka diskriminering i sig självt utgör en form av strukturell diskriminering.²⁸ Att stifta diskriminerande lagar eller föreskrifter (och därmed skapa institutionell diskriminering) är även det förbjudet i grundlagen. Regeringsformens andra kapitel innehåller bland annat föreskrifter som säger att "Lag eller annan föreskrift får ej innebära att någon medborgare missgynnas därför att han med hänsyn till ras, hudfärg eller eniskt ursprung tillhör minoritet"²⁹ och att "Lag eller annan föreskrift får ej innebära att någon medborgare missgynnas på grund av sitt kön, om ej föreskriften utgör led i strävanden att åstadkomma jämställdhet mellan män och kvinnor eller avser värnplikt eller motsvarande tjänsteplikt."³⁰ Värt att i sammanhanget notera är att kvinnor i högre grad än etniska minoriteter skyddas från strukturell diskriminering av dessa föreskrifter. Skyddet mot diskriminering av minoriteter gäller enbart medborgare, inte personer som bor i landet men har utländskt medborgarskap.³¹ Genom de citerade delarna i regeringsformen förbjuds diskriminering av såväl män som kvinnor, men det går enkelt att konstatera att en möjlighet till positiv särbehandling finns kvar.

2.2.1 Strukturell diskriminering i relation till andra begrepp

Begreppet strukturell diskriminering förhåller sig givetvis till en rad andra begrepp än diskriminering. Då vi kommer att behandla strukturell diskriminering av kvinnor och etniska minoriteter kan det vara aktuellt att beröra begreppen sexism och rasism.

Sexism definieras av Nationalencyklopedin som nedvärdering av kvinnor beroende på kön.³² Vanligt i feministisk forskning är att man talar om en könsmaktsordning/könsmaktsystem i samhället som medför att män i förhållande till kvinnor åtnjuter fördelar. Begreppet inbegriper de strukturer som ligger till grund för den manliga dominansen inom samhällets olika områden. Forskning i

²⁶ Diesen, s. 381-382.

²⁷ Ibid. s. 382.

²⁸ SOU 2005:56, s. 537.

²⁹ Regeringsformen 2 kap § 15.

³⁰ Regeringsformen 2 kap § 16.

³¹ Detta medför en möjlighet för att ha en sådan lagstiftning som vi i dagsläget har och som tillåter det extra straff av utländska brottslingar som en utvisning från landet innebär, se Utlänningslagen (1989:529) 4 kap § 7.

³² Nationalencyklopedin, www.ne.se, sökord; sexism.

ämnet kretsar ofta kring hur sådant som kan framstå som könsneutralt får olika konsekvenser för kvinnor och män beroende på de skilda förutsättningar som de båda grupperna har.³³ Regeringen använder sig i sin jämställdhetsplan av begreppet könsmaktsordning för att beskriva ett system där kvinnor är underordnande och där manligt och kvinnligt utgör sociala konstruktioner. Enligt regeringen skapas och upprätthålls dessa könsmonster genom både på det personliga och det samhälleliga planet och medför att en struktur består trots att jämställdheten ökar om man använder sig av rent kvantitativa mätningar av representation.³⁴

Enligt Lappalainen är det inte ovanligt att forskare använder begreppet strukturell rasism för att beskriva stereotypa föreställningar om andra grupper. Utifrån denna förståelse av begreppen menar han att det kan vara svårt att skilja på strukturell diskriminering och rasism då de i viss mån beskriver samma sak.³⁵

Kamali väljer att även använda sig av begreppet institutionell rasism för att beskriva en situation där institutionernas normala handlingsmönster exkluderar en viss grupp från lämplig service. Institutionell rasism kan också omfatta situationer där handlingarna genom bruket av traditioner som utesluter människor med en annan en bakgrund än majoriteten från deltagande på lika villkor.³⁶

Utomlands används ofta termer som institutional racism, structural racism, systematic racism eller systematic discrimination för att beskriva strukturella etniska skillnader.³⁷

Sammanfattningsvis kan man i viss mån konstatera att begrepp som diskriminering, rasism och sexism inte alltid är lätta att skilja åt. Begreppet könsmaktsordning kan i viss mån sägas utgöra en synonym till strukturell diskriminering av kvinnor. På samma sätt går det att tolka begreppet strukturell diskriminering när det drabbar individer baserat på etnicitet eller hudfärg som varandes detsamma som institutionell rasism. Vilka likhetstecken som går att sätta beror på vilka begreppsdefinitioner man väljer att tillämpa.

³³ Nationalencyklopedin, www.ne.se, sökord; könsmaktsystem, och SOU 2005:56, s. 75-79.

³⁴ Regeringens skrivelse 2002/03:140, s. 5.

³⁵ SOU 2005:56, s. 22.

³⁶ SOU 2005:41, s. 33.

³⁷ SOU 2005:56, s. 68-70.

3 Den strukturella diskrimineringens konkreta form

Efter att inledningsvis ha definierat vad vi avser med diskriminering och vad som skiljer strukturell diskriminering från individuell sådan avser vi att i detta avsnitt redogöra för några situationer i vilka strukturell diskriminering kan förekomma. Vi kommer i tur och ordning att redogöra för exempel på strukturell diskriminering som drabbar etniska minoriteter och kvinnor i samhällsfärerna arbetsmarknad, bostadsmarknad och rättsväsende.

3.1 Arbetsmarknad

I vilken utsträckning påverkar kön och etnicitet möjligheterna att få arbete samt att göra karriär; befördran och lönenivå.

Enligt lag (2003:307) om förbud mot diskriminering är diskriminering som har samband med såväl kön som etnicitet förbjuden vid förmedling av arbete och vid arbetsmarknadspolitiska åtgärder (såvida det inte är ett led i arbetet mot lika möjligheter oavsett etnicitet). Även diskriminering då det gäller bedrivande av näringsverksamhet, yrkesutövning eller medlemskap i organisationer verksamma på arbetsmarknaden är förbjuden.³⁸

För att visa på institutionell diskriminering på arbetsmarknaden har ILO³⁹ genomfört studier av så kallade praktikövningar (discrimination testing) i en rad europeiska länder. Dessa har visat på en utbredd diskriminering av etniska minoriteter och individer med invandrarbakgrund på den europeiska arbetsmarknaden. Trots detta så har inte den dolda strukturella/institutionella diskrimineringen fått den uppmärksamhet som den borde. En bredare och djupare forskning skulle måla upp en klarare bild av hur diskrimineringen verkar, och då göra åtgärder lättare att skraddarsy.

Sverige har framhållits som ett land som lyckats väl med både jämställdhet och integrering. Den bilden är inte motsägelsefri och diskussionen om svensk jämställdhets och integrationspolitik är viktigt att analysera.

En av de viktigaste vägarna för en lyckad integration är ”enligt integrationspolitiken”⁴⁰ genom arbetsmarknaden. Synen att en invandrare

³⁸ Lag (2003:307) om förbud mot diskriminering, 5-8 §§.

³⁹ International Labour Organization

⁴⁰ SOU 2005:41, s. 52-55.

automatiskt betraktas som integrerad för att personen har ett arbete är tveksam då den bland annat inte tar hänsyn till individens specifika kvalifikationer och kompetens.

3.1.1 Strukturell diskriminering av kvinnor på arbetsmarknaden

Att kvinnor diskrimineras på arbetsmarknaden är ett uppmärksammat problem som det är svårt att blunda för. Nyutexaminerade män och kvinnor får uppleva skillnader i löner redan vid inträdet till arbetsmarknaden, dvs. innan de har någon arbetslivserfarenhet.

”En viktig distinktion i teorier om könslönediskriminering är huruvida diskriminering riktas gentemot individuella kvinnliga anställda (direkt diskriminering) eller mot typiska kvinnojobb och kvinnoyrken (värdediskriminering).”⁴¹ Carl Le Grand hävdar att det sker en värdediskriminering av kvinnodominerade yrken i Sverige. Lönerna återspeglar inte hur ansträngande och ansvarsfulla kvinnodominerande yrken är.⁴²

Eskil Wadensjö jämför kvinnors och mäns löner efter det att de genomgått samma utbildning. Skillnaderna är störst vid jämförelsen för nyutexaminerade med samhällsvetenskaplig- eller ekonomexamen ”Kvinnor har där knappt 2/3 av männens årsarbetsinkomster eller för att uttrycka det annorlunda: männens arbetsinkomster är mer än 50 procent högre än kvinnornas i genomsnitt. Skillnaderna är minst bland humanister och psykologer men också dessa grupper uppvisar inte oväsentliga skillnader i årsarbetsinkomster mellan könen.”⁴³ Här har vi alltså en studie som försöker isolera lika fall för att bedöma om de behandlas lika, och skillnaderna kvarstår även då Wadensjö kontrollerar för uppdelningen mellan de som arbetar i den offentliga och den privata sektorn. ”Det går dock att dra slutsatsen att lika fördelning av kvinnor och män på olika examina inte är tillräckligt för att ge lika årsarbetsinkomster för kvinnor och män.”⁴⁴ Lika fall behandlas alltså inte lika. Värt att notera är att en legitim motivering för löneskillnaderna återstår att finna.

I kapitlet Kvinnors och mäns löner⁴⁵ görs en analys av att barnafödande leder till att yrkeslivserfarenheten minskar, vilket leder till en sämre löneutveckling. Uppsatsförfattarna skriver att detta bara kan förklara en del av löneskillnaderna. Som tidigare har visats på så uppkommer skillnaderna i många fall redan vid inträdet på arbetsmarknaden, vilket leder till följdfrågor om varför det är så att kvinnor tar ut större del av föräldraledigheten. Förlorar familjen, ekonomiskt, mer på att mannen är hemma jämfört med kvinnan (om vi ska tänka inom normen av mamma-pappa-barn-familjer)? Är svaret 'Ja!' på den frågan så finns det ett strukturellt mönster som reproducerar sig självt. I familjer där kvinnor stannar

⁴¹ SOU 1997:136, s. 172.

⁴² Ibid. s. 45-85.

⁴³ Ibid. s. 263.

⁴⁴ Ibid. s. 274.

⁴⁵ I SOU 1997:136.

hemma från arbetet mer än männen så ger dessa en sämre löneutveckling, vilket leder till att den ekonomiska förlusten ökar ytterligare om familjen skulle få fler barn och mannen stannar hemma.

Jämförs kvinnor med liknande kvalifikationer och jobbkrav så framkommer att arbetsplatser med fler kvinnliga chefer har en jämnare lönebild. På arbetsplatser med mansdominans på chefsnivå så undervärderas kvinnor lönemässigt.⁴⁶

3.1.2 Strukturell diskriminering av invandrare på arbetsmarknaden

Det finns mycket att analysera när man talar om strukturell diskriminering av invandrare på arbetsmarknaden i det här kapitlet så kommer vi att presentera en del aktuella forskningsresultat.

Statistisk diskriminering grundas på arbetsgivarnas preferenser och negativa generaliseringar rörande individer med invandrarbakgrund vilket leder till att invandrare inte anställs av företag. Denna typ av diskriminering är då den kan påvisas ett skolboksexempel på strukturell diskriminering av invandrare som inte bedöms på individbasis utan avfärdas p.g.a. generaliseringar.⁴⁷

Augustsson genomförde en undersökning med hjälp av intervjuer vid Volvo Torslandaverket i Göteborg. Augustsson intervjuade arbetsföreståndare, instruktörer och förmän. Studien visar tydliga resultat på förekomsten av statistisk diskriminering. Forskningen om den strukturella/institutionella diskrimineringen på svensk arbetsmarknad har visat en ofördelaktig situation, för framför allt icke europeiska invandrare på den svenska arbetsmarknaden.⁴⁸

Det finns en problematik angående att invandrare med akademisk examen inte får vad som forskning som gjorts på området kallas för ”kvalificerat arbete”. Det talas också om en dequalificering av kompetens.⁴⁹ Innebörden är att invandrare med akademisk examen i stor utsträckning hamnar i arbeten som inte överensstämmer med kompetens och kvalifikationer. Anledning till att människor utbildar sig är, i stort, att de vill kvalificera sig till ett arbete som kräver en viss utbildning. ”För utlandsfödda akademiker finner vi att andelen av de sysselsatta som har ett arbete i nivå med sin utbildning, det vill säga har ett kvalificerat arbete, är lägre än för infödda. /.../ Lägst andel med kvalificerat arbete, femtio respektive sextio procent, finner vi för män som invandrat från Afrika respektive Latinamerika. (Ekberg, 2003: 22)”.⁵⁰

Enligt en studie av Håkan Martinsson så behandlas inte individer lika efter formell kompetens på den svenska arbetsmarknaden. Invandrare kommer inte upp i samma inkomstgrupper som svenskar oavsett utbildning eller var i landet man

⁴⁶ SOU 1997:136. sid. 171.

⁴⁷ Höglund, s. 15.

⁴⁸ Ibid. s. 19 ff.

⁴⁹ Ibid. s. 17 ff.

⁵⁰ SOU 2005:56, s. 271.

arbetar. Martinsson har inte kunnat relatera skillnaderna till att invandrare skulle vara kulturellt främmande eller sakna efterfrågad kompetens.⁵¹

I AMS rapporten *Rätt man på fel plats* som genomförd av Berggren och Omarsson (2001) analyseras arbetsmarknadssituationen för utomeuropeiska invandrare med högskoleutbildning i en jämförelse med personer födda i Sverige. Enligt rapporten så befann sig 39 procent av de utomeuropeiska invandrarna i ett arbete som matchade utbildningens kompetensnivå. Siffran var högre, 64 procent, för de som utbildat sig i Sverige att jämföras med svenskfödda personer där matchningen uppgick till 85 procent. Många av de invandrare som var i arbete var i rätt bransch men på en plats de egentligen var överkvalificerade för.⁵²

Vad finns det då för försök till förklaringar förutom diskriminering som kan redogöra för skillnaden i sysselsättning? Förklaringar som vanligtvis tas upp är språkliga brister, sämre socialt kontaktnät, lägre utbildningsnivå och lägre sökaktivitet.

Ofta så hänvisas det till brister i det svenska språket, men studier visar att detta inte är en tillräcklig förklaring för skillnaderna mellan svensk och utlandsfödda på den svenska arbetsmarknaden. Integrationsverket hävdar i *Rapport Integration (2003)* där språkets betydelse vid inträdet på arbetsmarknaden analyseras, att: "Även om kunskaper i svenska är en viktig faktor, så kvarstår att goda kunskaper i svenska inte är tillräckligt för att utrikes födda ska ha samma chanser på arbetsmarknaden som infödda. (Rapport Integration, 2003:46)"⁵³

Det är här viktigt att betona att goda språkkunskaper är väsentliga, men kraven bör inte vara generaliserande och de bör bedömas på en glidande skala som relaterar till arbetsuppgiften. "... kravet på språkkompetens (när detta inte är ett avgörande kriterium för att kunna utföra arbetet) (Lindgren, 2002 - Etnisk mångfald i arbetslivet i Norden, Integrationsverkets rapportserie 2002/10). En av de vanligaste formerna av institutionell diskriminering inom den europeiska arbetsmarknaden gäller krav på att kunna tala och skriva det inhemska språket (Matsson, 2001)."⁵⁴

Något som också har stor betydelse är hur den goda (eller perfekta) svenskan definieras. Typen av arbete borde avgöra om det är talad eller skriven svenska som ska utgöra måttstocken. Vidare så bör det påpekas att om en individ som både talar och skriver god svenska, men som har en brytning missgynnas så bör det tolkas som diskriminering.⁵⁵ "Att över huvud taget anse att uppdelningen i dialekter och språklig brytning har relevans för inträdet på arbetsmarknaden bör i sig betraktas som en diskriminerande inställning. Den relevanta faktorn är i stället om det finns språkliga hinder till en fungerande kommunikation och vilken kommunikation som är nödvändig för att kunna utföra arbetsuppgifterna."⁵⁶

⁵¹ SOU 2005:56, s. 273.

⁵² Ibid. s. 274.

⁵³ Hämtat ur SOU 2005:56, s. 280.

⁵⁴ Burns, s. 8.

⁵⁵ SOU 2005:56, s. 281.

⁵⁶ Ibid. s. 281.

Angående en persons sociala kontaktnäts betydelse så har Hjerm i *Ett förlorat 1990-tal* undersökt situationen för invandrare på den svenska arbetsmarknaden mellan 1990 och 1996. I studien har tre jämförelsegrupper av förvärvsarbetande studerats. Gruppindelningen ser ut som följer: tidigt invandrade (1968-1996), sent invandrade (1987-1990) samt en grupp individer som är födda i Sverige. Hjerm menar att i studien är den så kallade *tröskeeffekten* (tillgång till kontaktnät, språkkunskaper m.m.) minimerad eftersom de som är i arbete har kommit över tröskeln. Studien visar att lågkonjunkturen drabbade invandrare hårdare, och då framförallt i gruppen sent invandrade. Detta kan delvis förklaras av "sist in först ut"-principen, men också av att invandrare oftare än svenskfödda har hamnat i tillfälliga anställningar. Att arbetsgivare ger förtur åt svenskfödda personer när det gäller att få en fast anställning är en struktur på arbetsmarknaden som verkar diskriminerande.⁵⁷

Detta ger alltså stöd åt att kontaktnäten inte är en tillräcklig förklaringsmodell för att redogöra för de stora skillnaderna i sysselsättningsgrad på arbetsmarknaden. Även de invandrare som har klarat sig över tröskeln har svårare att hålla sig kvar när det blir dåliga tider.

Hög utbildning visar sig heller inte vara någon garanti för att klara sig på arbetsmarknaden enligt vad Hjerm vidare presenterar. "Den sent invandrade gruppen med forskarutbildning drabbades lika hårt av arbetslöshet som de inrikes födda med endast grundskoleutbildning"⁵⁸

Betydelsen av vistelsetiden i Sverige för sannolikheten att vara i sysselsättning har analyserats. Även om det visats på att längre vistelsetid ökar chansen för invandrare att få ett arbete så kvarstår fortfarande skillnader i sysselsättningsgraden jämfört med inrikes födda. Det har framhållits av en rad forskare att det finns skillnader mellan *olika grupper* av utrikes födda, indelade efter ursprungsland. Därför ifrågasätts vistelsetiden i Sverige som en generell förklaringsmodell för situationen för invandrare på den svenska arbetsmarknaden.⁵⁹

En generaliserande föreställning som varit frekvent förekommande under lång tid är att invandare skulle vara omotiverade att söka arbete. Arai, Regnér & Schröder pekar snarare på motsatsen. Medan 60 procent av utrikes födda uppger att det är viktigt att ha ett arbete, så är motsvarande siffra för inrikes födda 41 procent.⁶⁰ Vidare så visar undersökningen att utrikes födda söker jobb via vanliga kanaler i minst samma utsträckning som inrikes födda. Undersökningen visar att arbetslösa utrikes födda oftare än arbetslösa personer födda i Sverige svarar på platsannonser.⁶¹

Detta ger alltså inte stöd för generaliseringen att utrikes födda skulle vara "lata och bidragstörstande".

⁵⁷ SOU 2005:56, s. 287.

⁵⁸ Ibid. s. 287.

⁵⁹ Ibid. s. 287.

⁶⁰ Vardagsdiskriminering och rasism i Sverige. Sid. 22. - SOU 2005:56. Sid. 288.

⁶¹ SOU 2005:56, s. 287. Jämför Rapport Integration 2002 (Integrationsverket 2003) och *Är arbetsmarknaden öppen för alla?* (Arai, Regnér & Schröder)

En i Sverige kontroversiell forskningsansats som har tagits upp av Höglund är discrimination testing. Det är en metod som inte har testats i Sverige då den ansetts strida mot forskningsetiska regler om informerat samtycke. Testet kan ses som ett experiment där testpersoner ges fiktiva egenskaper och meriter för att endast skiljas åt av sin etniska grupptillhörighet.⁶²

ILO – International Labour Organization – har prövat metoden discrimination testing och funnit att andra generationens invandrare har 33% till 41% chans att råka ut för diskriminering. "...discrimination testing studies in a number of countries showed significant, consistent and disturbing levels of discrimination on the grounds of their actual perceived nationality, colour, 'race', or ethnic origin."⁶³

Andra ansatser för att hålla så många variabler som möjligt lika är en studie av Dan Olof Rooth. Studien genomförde en jämförelse mellan utlandsadopterade personer och andra generationens invandrare. Både adoptivbarn och andra generationens invandrare har vuxit upp i Sverige och lärt sig språket från början, de flesta adoptivbarnen har svenskan som förstaspråk. Då den enda observerbara skillnaden mellan adopterade och infödda svenskar, t.ex. vid en anställningsintervju, har med utseende att göra. Jämförelsen kan ge stöd åt tesen att etnisk diskriminering på den svenska arbetsmarknaden.⁶⁴ "Rooths resultat visar att jämförelsegruppen av infödda svenskar har den lägsta graden av arbetslöshet och att de adopterade med >>svenskt<< utseende har en arbetslöshet som endast är cirka en procent högre. Däremot är skillnaden i arbetslöshet gentemot infödda svenskar betydligt större för adopterade med >>utländskt<< utseende. De har en arbetslöshet som är cirka tio procentenheter högre än jämförelsegruppen av infödda svenskar."⁶⁵

Som anledning till att invandrare inte anställs refereras ofta till bristande kunskaper i svenska språket eller "Sverigespecifikt humankapital". Båda dessa förklaringsmodeller blir överksamma som för de skillnader i sysselsättning som Rooths studie visar på. "I likhet med andra forskare kommer han till resultat som visar att skillnaden kvarstår även när eventuella olikheter i utbildningsnivå etc. vägts in i resultatet. I särklass högst är arbetslösheten bland andra generationens invandrare där båda föräldrarna är födda utanför Europa..."⁶⁶ Rooth gör ett ytterligare påpekande om att den högre arbetslösheten inom gruppen invandrare där *båda* föräldrarna är födda utanför Sverige jämfört med dem som har *en* förälder född i Sverige pekar på att "socialt nätverk" har en stor betydelse för arbetslösheten.⁶⁷

Schröder och Vilhelmsson kritiserar betydelsen av "Sverigespecifikt humankapital" de har likt Rooth undersökt arbetslöshet och funnit skillnader mellan invandrare som kvarstår även då man tagit hänsyn till kunskaper i svenska

⁶² de los Reyes. & Wingborg., s. 16.

⁶³ Taran, s. 2.

⁶⁴ de los Reyes & Wingborg, s. 19.

⁶⁵ Ibid. s. 19.

⁶⁶ Ibid. s. 20.

⁶⁷ Ibid. s. 20.

språket, utbildningsnivå, bostadsort och familjebakgrund.⁶⁸ De påpekar att det är särskilt anmärkningsvärt om man analyserar situationen för ungdomar med utländsk bakgrund, men som är födda i Sverige. För den gruppen är det svårt att se hur de *inte* skulle ha haft möjlighet att tillgodogöra sig samma "Sverigespecifika humankapital" eller färdigheter i det svenska språket. Slutsatsen för Schröder och Vilhelmsson blir att kunskaper i svenska språket har betydelse på arbetsmarknaden, men "... förklaringen till den etniska utestängningen på arbetsmarknaden till en stor del >>måste sökas på annat håll<<. Enligt författarna är en sådan tänkbar förklaring förekomsten av diskriminering av ungdomar med utländsk bakgrund."⁶⁹

3.2 Bostadsmarknad

En intressant fråga är om kön och/eller etnicitet påverkar villkoren på bostadsmarknaden. Den mest konkreta form av diskriminering på bostadsmarknaden som vi observerar är vad som brukar benämnas segregation. Genom sådan koncentreras de marginaliserade gruppernas boende till marginaliserade områden vilket i sin tur förstärker utanförskapet. Enligt Irene Molina går det att urskilja tre huvudtyper av boendesegregation. Dessa är socioekonomisk, demografisk (exempelvis könsberoende) respektive etnisk sådan.⁷⁰

Lag (2003:307) om förbud mot diskriminering förbjuder diskriminering av personer beroende på såväl kön som etnicitet när det gäller yrkesmässigt tillhandahållande av bostäder.⁷¹ Diskriminering pga. kön har under åren inte betraktats som lika troligt förekommande som diskriminering pga. etnicitet. Detta kan illustreras genom att när ovan nämnda lag infördes 2003 så omfattade den sistnämnda men ej den förstnämnda diskrimineringsgrunden.

3.2.1 Strukturell diskriminering av kvinnor på bostadsmarknaden

Då det inte verkar finnas vare sig någon omfattande forskning eller statistik avseende könssegregation på bostadsmarknaden har vi valt att hålla detta avsnitt kortfattat. Ser man till regeringens rapporter om vilka åtgärder som vidtagits för att motverka segregationen av kvinnor inom t.ex. de s.k. storstadspolitiken är det uppenbart att könsfrågorna i bästa fall kan sägas göra en underfråga till frågan om etnisk integration.⁷² Regeringen skriver bland annat att "... det lokala

⁶⁸ de los Reyes & Wingborg, s. 21.

⁶⁹ Ibid. s. 21 ff.

⁷⁰ Molina, s. 37.

⁷¹ Lag (2003:307) om förbud mot diskriminering, 9 §.

⁷² Regeringens skrivelse 2002/03:140, s. 138-140.

utvecklingsarbetet i stadsdelarna syftar huvudsakligen till att motverka social, etnisk eller andra former av diskriminerande segregation. Kvinnor är en prioriterad målgrupp för insatser inom de olika områdena."⁷³

3.2.2 Strukturell diskriminering av invandrare på bostadsmarknaden

Under de senare åren är boendesegregation ett område som fått mycket uppmärksamhet. Sverige är, även om man gärna vill tro annorlunda, ett av de länder i Europa som har tydligast segregationsmönster.⁷⁴

Situationen med segregation är en följd av såväl begränsningar som valfrihet. Medan vissa väljer att bo tillsammans med landsmän så har andra problem med att hitta bostad i andra områden. Ibland kan segregation bidra till att nedgångna områden får nytt liv då sammansvetsade befolkningsgrupper tar plats, men nackdelarna som följer av den diskriminering som utanförskapet utgör överväger.⁷⁵

Något som varit aktuellt bland annat i media har varit frågan om hyresvärdarnas agerande bidrar till segregeringen. En del av den diskriminering som uppmärksammas är nog svår att klassa som strukturell, även om det givetvis går att argumentera för att fördomar hos enskilda kan utgöra strukturer. Ett exempel på vad som skulle kunna klassas som strukturell diskriminering är emellertid när bostadsföretag tar upp depositionsavgifter för de hyresgäster som det inte kunnat gå att göra kreditupplysning på innan kontrakt undertecknas. Eftersom dessa uppgifter enbart kan begäras ut om svenska medborgare innebär detta i praktiken att kravet på deposition riktas mot invandrare utan svenskt medborgarskap.⁷⁶

3.3 Rättsväsendet

Diskriminering i rättsväsendet är även en viktig fråga då det måste ses mot bakgrunden av rättsväsendets funktion i ett demokratiskt samhälle. Misstankar om att diskriminering förekommer på grund av kön eller etnicitet kan skada medborgarnas förtroende för rättstryggheten och rättstaten.⁷⁷ Människors likhet inför lagen är något av grunden i själva tanken om demokrati och alla skall kunna förvänta sig lika behandling av rättssystemet oavsett vad man har för etnicitet eller kön.⁷⁸

⁷³ Ibid. s. 28-29.

⁷⁴ SOU 2005:69, s. 134.

⁷⁵ Kommissionens meddelande till Rådet, Europaparlamentet, Europeiska ekonomiska och sociala kommittén och regionkommittén om invandring, integration och sysselsättning, s. 19-20.

⁷⁶ Öppen bostadsmarknad, Fastighetsägarna, s. 6.

⁷⁷ SOU 2005:56, s. 379.

⁷⁸ Lindholm, s. 393.

Inledningsvis går det att konstatera att redan grundlagen slår fast principen om icke-diskriminering i rättsväsendet. Regeringsformen innehåller ett stadgande om att domstolarna och andra som fullgör uppgifter inom den offentliga förvaltningen skall ta hänsyn till allas likhet inför lagen och vara sakliga och opartiska.⁷⁹

3.3.1 Strukturell diskriminering av kvinnor av rättsväsendet

Christian Diesen skriver att det är uppenbart att juridiken och rättsväsendet är uppbyggt kring en manlig aktörsmodell som i sin tur bygger på mannens överhöghet över kvinnan. Att detta förhållande under årens gång återupprepats beror enligt honom på att mannens dominans i samhället har präglat könsrollerna och därmed vilken syn på rättvisa redan små barn har.⁸⁰ Denna utveckling förstärks vidare av att under juristutbildningen cementeras bilden av mannen som aktör och kvinnan som juridiskt objekt eller i bästa fall hjälpsökande person.⁸¹ Vidare skriver Diesen att flertalet juridiska termer som används för att beskriva en rättslig roll är maskulina och att när det rör sig om roller som skulle kunna betraktas som neutrala så använder lagtexten oftast enbart ordet "han".⁸²

När det gäller hur kvinnor och män behandlas i rollen som förövare av brott så konstaterar Diesen att givetvis är utgångspunkten att trots att män står för en stor majoritet av de begångna brotten så skall detta inte medföra olika behandling på individnivå. Diesen menar emellertid att det finns en stark möjlighet att kvinnor särbehandlas i positiv bemärkelse men hänvisar samtidigt till en undersökning av Astrid Schlytter för att påvisa att det finns undantag som visar på det omvända. Schlytters undersökning visar på att kvinnliga förövare särbehandlas negativt, vilket bland annat kan illustreras genom det faktum att unga kvinnor oftare tvångsomhändertas på grund av asocialt beteende. Ett brott begånget av en pojke har man oftare översyn med, det kan betraktas som en del av en naturlig utveckling att pojken är lite orolig och begår brott. Om en flicka begår samma brott är det emellertid mycket troligare att det ses som ett alarmerande tecken på allvarliga sociala problem. Detta blir särskilt tydligt när det gäller sexualitet, en livsstil med många olika partners påverkar bilden av en flicka mer negativt än vad det gör bilden av en pojke.⁸³ Av vad Diesen skriver kan man emellertid dra slutsatsen att det visserligen förekommer en viss diskriminering av kvinnor i rollen som förövare av brott, men att det samtidigt i minst lika hög grad förekommer en negativ särbehandling av män i denna roll.⁸⁴

Om man istället går över till att se hur män och kvinnor bemöts av rättsväsendet i rollen av brottsoffer så konstaterar Diesen att även om möjligheten

⁷⁹ Regeringsformen 1 kap 9 §.

⁸⁰ Diesen, s. 208-209.

⁸¹ Ibid. s. 210.

⁸² Ibid. s. 211.

⁸³ Ibid. s. 215.

⁸⁴ Ibid. s. 215-217.

att bli trodd av polis och åklagare i de flesta fall påverkas mest av sociala faktorer och inte brottsoffrets kön så finns det när det gäller sexualbrott en viss avvikelser. Medan polis och åklagare när det gäller brott i allmänhet, såvida det inte finns något påtagligt som talar däremot, utgår från att den som säger sig blivit utsatt också har blivit det, så laborerar man när det gäller våldtäktsanmälningar, och i synnerhet inomrelationsliga, med möjligheten att det skulle kunna finnas ett samtycke. Rättsväsendet kräver inte av ett rånoffer att detta skall göra fysiskt motstånd men när det gäller ett våldtäktsoffer, vilket i de flesta fall är en kvinna, blir detta en viktig fråga.⁸⁵ Detta menar Diesen inte i första hand beror på utredarnas attityd eller på problemet som finns i bevishänseende med tanke på möjligheten att ord kommer stå emot ord. Han menar att problemet istället är själva lagstiftningen, vilken i praktiken förutsätter att kvinnan vill ha sex om hon inte gör motstånd.⁸⁶ Diesen menar att synen på kvinnan som sexualobjekt för mannen lever kvar och präglar den straffrättsliga synen på våldtäktsbrotten. Att kvinnans beteende innan våldtäkten, hennes utseende och hennes tidigare sexuella historia anses relevant kan höra samman med den patriarkala synen på kvinnan som antingen hora eller madonna. En synsätt som även finns inom den juridiska sfären och som kan medföra strukturell diskriminering. Att mannen ges tolkningsföreträde i våldtäktsmål leder vidare till att många sådana brott inte anmäls.⁸⁷

När det gäller andra brott än sexualbrott så ses ofta kvinnor ofta som mer sårbara än män och brott riktade mot en kvinna har högre straffvärde. Men samtidigt är det ett faktum att brott begångna i hemmet inom en relation ses som lindrigare än brott begångna av en tidigare okänd person på en allmän plats. Diesen anser att det är tydligt att det inom rättsväsendet lever kvar ett synsätt som utgår från att en kvinna "tillhör" en man och att det är ett värre brott att ge sig på "en annans" kvinna än "sin egen".⁸⁸

3.3.2 Strukturell diskriminering av invandrare av rättsväsendet

Diesen menar att det är mycket möjligt att det förekommer en strukturell diskriminering av invandrare inom hela det svenska rättssystemet. Att det utgör en belastning att vara invandrare om man är misstänkt eller offer för ett brott anser han att det inte råder något tvivel om.⁸⁹ Diesen konstaterar att det är tydligt att invandrare oftare än svenskar anmäls för brott. Detta menar han kan ha samband med invandrare generellt sätt har bristande kunskap om lagar och regler, att brott begångna av invandrare är lättare att upptäcka, att invandrare är mer påpassade och att de som är utsatta av brott av invandrare är mer benägna att anmäla brott.⁹⁰

⁸⁵ Diesen. s. 221.

⁸⁶ Ibid. s. 222.

⁸⁷ Ibid. s. 223.

⁸⁸ Ibid. s. 226.

⁸⁹ Ibid. s. 255-256.

⁹⁰ Ibid. s. 256-263.

Det kan givetvis vara svårt att koppla samman alla dessa faktorer med strukturell diskriminering. Emellertid är det inte svårt att se hur det faktum att invandrare är mer påpassade av polisen kan kopplas till diskriminering. De fördomar som ofta finns hos människor blir hos polisen till en professionell misstänksamhet mot vissa grupper; vissa folkgrupper anses begå en viss typ av brott (exempelvis slåss finnar med kniv medan zigenare stjälar). Därmed ökar risken att åka fast om man är invandrare, liksom risken att bli oskyldigt misstänkt för ett brott.⁹¹

Vidare är det så att brott begångna av invandrare generellt sätt utreds mer noggrant än brott begångna av svenskar. Detta kan bero på strukturella fördomar hos de personer som fattar beslut om vilka brott som skall utredas; vem som de anser är en trolig brottsling och som det är lönt att agera gentemot. Det är även lättare att bevisa brott då dessa begåtts av invandrare. Som en konsekvens av att invandrare passar lättare in i den föreställning av brottslingen utreds de noggrannare än vad misstänkta svenskar gör.⁹² Även risken att åtalas och häktas är högre för invandrare. Speciellt gäller detta om offret är svenskt.⁹³ I viss mån verkar det även vara lättare att döma en invandrare och utan tvivel blir domar mot invandrare hårdare än domar mot svenskar.⁹⁴

Lappalainen konstaterar att det inte finns särskilt mycket svensk forskning angående strukturell diskriminering inom rättsväsendet. För att förklara hur debatten kommit att utvecklas internationellt vänder sig utredaren till Storbritannien. Där ledde den välkända utredningen angående utredningen av mordet på Stephan Lawrence⁹⁵ vilken gav hård kritik mot vad som beskrevs som rasism inom poliskåren. Vad som är intressant för oss är det faktum att rasismen beskrevs som omedveten och institutionell. Det kunde konstateras att den institutionella rasismen var följden av traditionellt polisarbete och inte hade sin grund i enskilda individers fördomar.⁹⁶ Lappalainen visar även på att det finns en utbredd förekomst av rasistisk retorik poliser emellan i såväl Sverige som internationellt.⁹⁷ Acceptansen för sådan retorik i poliskåren skulle kunna tolkas som ett tecken på att det förekommer strukturell diskriminering i rättsväsendet.

Lappalainen menar vidare att en tydlig bild av strukturell diskriminering framkommer om man ser till hur personer med utländsk bakgrund blir bemötta av polisen. Lappalainen hänvisar till en utredning av Granér som visat på att poliser tror sig kunna skilja ut busar med svensk bakgrund från den skötsamma massan samtidigt som de inte har den förmågan när det gäller människor med utländsk bakgrund, vilka alla därför kan komma att behandlas som presumtiva bråkstakar

⁹¹ Diesen. s. 260-262.

⁹² Ibid. s. 272.

⁹³ Ibid. s. 278-281.

⁹⁴ Ibid. s. 281-291.

⁹⁵ Stephan Lawrence var en ung man som mördades enbart på grund av sin hudfärg. Utredningen kring hans död var bristfällig vilket i viss mån kunde förklaras av strukturell rasism. Fallet skulle kunna jämföras med det svenska fallet kring Osmo Vallos död.

⁹⁶ SOU 2005:56, s. 380-382.

⁹⁷ Ibid. s. 382-383.

eller misstänka.⁹⁸ När det gäller frågan om när och var polisen ingriper och spanar vänder sig utredaren till forskning gjord i USA och Storbritannien. Denna forskning visar på att polisen oftare spanar och ingriper mot minoriteter.⁹⁹

Pettersson tar upp den form av strukturell diskriminering som kan förekomma inom det rättsliga området i form av vad som definieras som brott och vad som anses vara ett lämpligt straff. Ett exempel är narkotikalagstiftningen i USA där användandet av droger som är vanliga bland afroamerikaner ger högre straff än användandet av droger vars huvudsakliga konsumentgrupp utgörs av vit medelklass. Pettersson menar att det faktum att utländska medborgare kan utvisas utgör en form av direkt diskriminering.¹⁰⁰ Pettersson behandlar även frågan om olika personer löper olika risk att upptäckas. Ibland väljer polisen att rikta in sina resurser på att spana mot till exempel polacker. Ett annat exempel är när gränspolis eller tullare väljer att ingripa mer frekvent mot individer som är mörkhyade.¹⁰¹ Pettersson kommer till slutsatsen att det finns ett starkt stöd för antagandet av att det förekommer en diskriminerande behandling av etniska minoriteter genom hela rättskedjan.¹⁰² Frågan är emellertid i vilken utsträckning denna diskriminering går att klassa som strukturell.

Diesen skriver att det går att dra några slutsatser av den forskning han sammanställt. Även om han inte vill gå så långt att han säger att alla invandrare utsätts för en strukturell diskriminering så konstaterar han att i alla fall de invandrare som inte kommer från Västeuropa är utsatta. Han konstaterar att det genom hela rättsväsendet förekommer en negativ särbehandling av invandrare, och då särskilt inom polisen och kriminalvården. Vidare att polisens prioriteringar missgynnar invandrargrupperna och att invandrare har svårt att hävda sig i situationer där ord står mot ord.¹⁰³ Ett skäl till att vissa grupper har svårt för att bli trodda är att beteenden som ur svenskt perspektiv minskar trovärdigheten behöver inte ha samma betydelse i en annan kultur. Vad som i Sverige ses som lögsignaler kan i ett afrikanskt land vara ett helt adekvat beteende.¹⁰⁴

Lappalainen drar i sin utredning ett antal slutsatser kring förekomsten av strukturell diskriminering inom rättsväsendet. På grund av bristerna materialets/forskningens omfattning vill han inte dra några säkra slutsatser även om han urskiljer vissa mönster. Lappalainen menar att det utan tvivel förekommer strukturell diskriminering i andra länder och att det går att anta att så är fallet även i Sverige. Utredaren drar slutsatsen av den forskning som finns att som invandrare löper större risk att utsättas för polisens uppmärksamhet, gripas, häktas och dömas till fängelse. Att det saknas inhemsk forskning i ämnet tror han beror på att

⁹⁸ SOU 2005:56, s. 385.

⁹⁹ Ibid. s. 388-389.

¹⁰⁰ Pettersson, s. 147-149.

¹⁰¹ Ibid. s. 149-157.

¹⁰² Ibid. s. 173.

¹⁰³ Diesen, s. 292.

¹⁰⁴ Ibid. s. 294-295.

människor har svårt att närma sig tanken på att rättväsendet inte är neutralt, detta då lika inför lagen är en av samhällets grundpelare.¹⁰⁵

¹⁰⁵ SOU 2005:56, s. 432-434.

4 Vilka åtgärder har föreslagits för att komma tillrätta med problemet

Om vi förutsätter att det finns en enighet om att strukturell diskriminering förekommer och att fenomenet utgör ett problem så uppkommer den naturliga följdfrågan; vad ska vi göra åt det? Genom historien har man kunnat konstatera att vad den ene ser som ett problems lösning ser den andre som en segmentering eller förstärkning av den problematiska strukturen. Ett tydligt exempel är hur vissa liberaler ser ökad frihandel som ett medel för att komma tillrätta med det globala fattigdomsproblemet, samtidigt som andra grupper och ideologier ser just en ökad frihandel som problemförstärkande. Vad som man betraktar som en lösning beror till stor del på vad man har för ideologisk grundsyn samt vilka erfarenheter man har.

För att motverka strukturell diskriminering är det naturliga givetvis att först och främst slå undan benen för den legala diskriminering som kan förekomma genom en tydligt rasistisk eller sexistisk lagstiftning.

Ett problem i sammanhanget är emellertid att även om formella hinder som diskriminerande lagar tas bort så finns de fundament som lagarna byggde på kvar i samhällsstrukturen. Invanda handlingssätt och normer försvinner inte bara för att de lagar de kommit till uttryck genom försvinner. Tydliga exempel på detta är Sydafrikas apartheidlagar, och kanske framför allt, den amerikanska söderns segregationslagar. Dessa båda legala system gav uttryck för rasistiska normer och ideologier, och dessa försvann inte bara för att lagarna gjorde det.¹⁰⁶

De i världen mest frekvent förekommande metoderna har tagit sin grund i tydliga lagar med sikte på att förbjuda och motverka diskriminering och främja jämlikhet. Som exempel på lagar kan nämnas sådana som avser att främja jämlikhet vid offentliga upphandlingar. Därtill kan det förekomma antidiskrimineringspolicys som syftar att hålla personal medveten om diskrimineringsproblematiken.¹⁰⁷ Lappalainen sammanfattar andra länders erfarenheter som så;

- att utvecklingen av diskrimineringsverktyg gynnas av aktiva organisationer i det civila samhället,
- att en process som motverkar diskriminering gynnas av kombinationen av tydligt politiskt ledarskap, starka rörelser som samlar de berörda och fokus på förändring av beteende.

¹⁰⁶ SOU 2005:56, s. 75-79.

¹⁰⁷ Ibid. s. 471-472.

- att det är viktigt att sätta fokus på frågan innan proaktivt arbete påbörjas, börjar man i fel ände kan fokus komma på de utsatta istället för på maktstrukturerna,
- att civila insatser är nödvändiga för att utveckla tillsynen av lagstiftning mot diskriminering samt för att stimulera forskning.¹⁰⁸

Nedan har vi valt att redogöra för några av de förslag till åtgärder för motverkande av strukturell diskriminering som vi under vårt arbete kommit i kontakt med.

4.1 Åtgärder föreslagna genom SOU 2005:56

Då SOU 2005:56 är den främsta och mest omfattande genomgången av strukturell diskriminering i Sverige som lämnar förslag till åtgärder anser vi det lämpligast att inleda med att granska dessa åtgärdsförslag. Utredningen lämnar dels generella förslag som syftar till att motverka strukturell diskriminering i hela samhället och dels förslag som har en tydligare inriktning gentemot ett visst område.

Enligt utredaren Lappalainen är de faktorer som möjliggör ett effektivt arbete mot strukturell diskriminering; tydligt politiskt ledarskap, en stark folkrörelse mot rasism och diskriminering och en effektiv lagstiftning och andra åtgärder mot diskriminering och för etnisk jämlikhet. Han menar att det krävs såväl stora som små insatser både när det gäller policy och operativ verksamhet.¹⁰⁹

Lappalainen skriver i sin utredning att han anser att den tidigare integrationspolitiken har misslyckats med att sätta rätten till lika rättigheter och möjligheter i fokus. Under 1990-talets senare hälft anser han att förbättringar har gjorts men att det ändå återstår mycket. Med det tydliga politiska ledarskap han nämner avser han insikt och tydlighet som medför konkreta förslag. För att motverka den strukturella diskrimineringen krävs det att regeringen driver en aktiv antidiskrimineringspolitik. Det som tidigare fattats och som behövs är även krav på verkningsfulla åtgärder och krav på uppföljning. Det är också av yttersta vikt att man slutar att förneka eller blunda för den diskriminering som förekommer utan fokuserar på den och erkänner den som ett problem.¹¹⁰

Eftersom Lappalainens utredning har formen av en SOU avser den att kunna utgöra grunden till ett förslag om lagförändringar, vilket påverkar utformning av de konkreta åtgärder som föreslås. I utredningen pläderar Lappalainen för att alla myndigheter skall utveckla analyser av strukturell diskriminering. Dessa analyser skall leda till åtgärdsplaner för att motverka strukturell diskriminering. Utredaren föreslår även att DO tillsammans med de statliga myndigheterna ta fram riktlinjer

¹⁰⁸ SOU 2005:56, s. 529-530.

¹⁰⁹ Ibid. s. 533-534.

¹¹⁰ Ibid. s. 536-540.

för utveckling av planer med tydliga mål. DO ska även ansvara för att tillsammans med de berörda ta fram analysverktyg.¹¹¹

Eftersom de samhällen som utvecklat ett effektivt arbete mot strukturell diskriminering har starka aktörer inom det civila samhället som företrätt de diskriminerade grupperna anser Lappalainen att det är viktigt att man ger stöd till föreningar. Det stöd som idag ges till invandrarföreningar bör ses över och det offentliga bör ställa krav på att föreningarna bygger upp kompetens och förtroende så att de kan bli aktörer i det politiska systemet och inte bara kulturföreningar. Att dessa föreningar och andra berörda involveras i arbetet mot diskriminering anser Lappalainen vara viktigt.¹¹²

Utredaren är kritisk mot de åtgärder som tidigare genomförts för att komma åt den strukturella diskrimineringen. Dessa åtgärder syftade ofta till att ändra på attityder och värderingar. Attityder är emellertid väldigt djupt rotade hos människor i allmänhet och inget som kan förändras på kommando. Lappalainen skriver dessutom att om man tillämpar ett maktperspektiv ser man att fokuseringen snarare leder till förstärkta incitament till att förneka förekomsten av diskriminering. Ett annat problem menar Lappalainen att isoleringen av diskrimineringen till en juridisk fråga har medfört att frågan inte analyserats tillräckligt som en fråga om maktrelationer. Lappalainen anser det viktigt att forskning även i allmänhet fokuserar på strukturell diskriminering. Han menar att det är ett problem att så mycket av den forskning som ändå förekommer fokuserar på skillnader mellan grupper eller på brister hos invandrare.¹¹³ Vad som bland annat behöver utredas, menar Lappalainen, är frågan om vad den strukturella diskrimineringen egentligen kostar samhället. Den strukturella diskrimineringens negativa sidor kan bli uppenbara även för dem som inte är direkt drabbade om man klargör i vilken omfattning samhällsekonomin påverkas av att civilingenjörer kör taxi.¹¹⁴

För att komma åt den strukturella diskriminering som har etniska grunder anser utredaren att det vore lämpligt att avskaffa de omotiverade eller svagt motiverade skillnader i rättigheter som finns mellan svenskar och invandrare.¹¹⁵ Att det redan i dagsläget finns positiv särbehandling med hänsyn till kön eller funktionshinder anser emellertid utredaren talar för att positiv särbehandling borde kunna tillåtas även då det rör sig om etnicitet.¹¹⁶

För att komma tillrätta med den specifika strukturella diskriminering som förekommer i rättsväsendet, och då i synnerhet i polisens arbete, föreslår utredaren ett antal åtgärder:

– polisens disciplinära bestraffningar bör bli mer kännbara då diskriminering eller rasism förekommer,

¹¹¹ SOU 2005:56, s. 540 och s. 549-550

¹¹² Ibid. s. 540-542.

¹¹³ Ibid. s. 542-546.

¹¹⁴ Ibid. s. 555.

¹¹⁵ Ibid. s. 557.

¹¹⁶ Ibid. s. 540.

- för att förhindra att rätten att stanna och kontrollera personer på måfå missbrukas till att medföra en systematisk diskriminering av invandrare bör ett rapportssystem som synliggör detta införas,
- polisutbildningen och vidareutbildningen av poliser bör i högre omfattning fokusera på problematiken kring strukturell diskriminering,
- närpolisen bör få större resurser för att närma minoriteter och polisen.¹¹⁷

4.2 Åtgärder föreslagna genom SOU 2005:69

SOU 2005:69 är redigerad av Masoud Kamali men innehåller en rad olika förslag från olika personer som blivit intervjuade och kan anses ingå i de grupper som utsätts för strukturell diskriminering.

Förslagen som lades fram var varierade till sin natur och omfattning:

- det är viktigt att det finns organisationer för personer som utsatts för diskriminering att vända sig till för stöd,
- det är nödvändigt med kännbara straff för personer som ägnar sig åt diskriminering,
- det finns ett behov av att organisera diskriminerade och förse dem med möteslokaler,
- det är nödvändigt att diskriminering erkänns som ett samhällsproblem av majoritetsbefolkningen/de gynnande grupperna,
- det finns ett behov av kvotering,
- det är nödvändigt att samhällsservicen i marginaliserade områden förbättras och att man istället för att ge resurser efter folkmängd ger efter behov.¹¹⁸

Masoud Kamali lämnar även själv i SOU 2005:69 ett antal förslag som syftar till att komma tillrätta med det problem som den strukturella diskrimineringen av etniska minoriteter. Det första Kamali föreslår är att medborgarråd, bestående av personer av olika åldrar och kön bosatta i marginaliserade och stigmatiserade område (d v s personer som är drabbade av den strukturella/institutionella diskrimineringen), etableras. Medborgarrådet bör enligt utredaren väljas demokratiskt av de boende i ett område och ha till uppgift att ta emot klagomål från de boende samt fungera som samtalspartner till de myndigheter som ansvarar för regional utveckling, välfärdsorganisering, arbetsmarkand, boende, utbildning etc.¹¹⁹ Krav bör vidare ställas på föreningar, media, myndigheter, kommunerna och polisen på ett aktivt samarbete med medborgarråden runt om i landet.¹²⁰

Vidare föreslår Kamali att myndigheternas arbeten i problemområden ska anpassas efter de boendes behov i större omfattning än vad som idag är fallet.

¹¹⁷ SOU 2005:56, s. 592-597.

¹¹⁸ SOU 2005:69, s. 127-130.

¹¹⁹ Ibid. s. 143-144.

¹²⁰ Ibid. s. 144-145.

Rutiner måste utvecklas och konsekvensanalyser av diskrimineringseffekterna av politiska beslut behöver utföras.¹²¹

För att komma tillrätta med problemet med hög arbetslöshet i segregerade områden på grund av diskriminering föreslår Kamali även att boende i marginaliserade områden skall ha företräde till sökta arbeten i förhållande till andra sökande med likvärdiga meriter. Detta anser Kamali inte utgör positiv särbehandling utan istället en åtgärd som syftar till att minska effekterna av den redan etablerade positiva särbehandling av majoritetsgruppen. Kamali tar även upp behovet av att effektivisera utvärderingen av utländska examina.¹²²

4.3 Åtgärder föreslagna av Torun Lindholm

Torun Lindholm betraktar diskrimineringen ur ett socialpsykologiskt perspektiv och lämnar sina förslag till lösning av problematiken ur ett sådant perspektiv. Hennes grundsyn är att diskriminering kan uppstå i ett socialt sammanhang där de fyller en funktion för att rättfärdiga och upprätthålla ett maktsystem. Negativa stereotyper fungerar där som medel för försvarandet av ekonomiska och sociala klyftor.¹²³

Lindholm menar att effektivt sätt att motverka diskriminering är att aktivt försöka minska skillnader i status, segregering och social distans. Som en följd av ett sådant arbete minskar även partiskheten besluts- och bedömningssituationer eftersom fler perspektiv än majoritetsgruppens kan finnas representerade. Därför anser Lindholm att en kvotering av personer från etniska minoritetsgrupper till landets juristutbildningar skulle kunna vara något som skulle kunna bidra till att motverka diskrimineringen i det svenska rättssystemet.¹²⁴

Lindholm menar att diskrimineringsproblematiken är komplex men påpekar att det finns gott om kunskap och forskning som skulle kunna användas för att konfrontera den med. Emellertid ser hon ett problem i att så länge man förnekar problematiken kommer man ingenstans. Det första steget måste sålunda vara att de ledande aktörerna i samhällslivet införskaffar kunskap om diskrimineringen och erkänner dess existens. För att åstadkomma förändring i samhället krävs att medvetenheten höjs om såväl existensen som effekterna av den strukturella diskrimineringen och att en insikt om att diskriminering inte bara är något som uttalade rasister ägnar sig åt.¹²⁵

Lindholm tar även upp vad som benämns som den s.k. kontaktshypotesen som utvecklades av Allport efter andra världskriget. Det centrala i kontaktshypotesen

¹²¹ SOU 2005:69, s. 145.

¹²² Ibid. s. 146

¹²³ Lindholm, s. 450.

¹²⁴ Ibid. s. 455.

¹²⁵ Ibid. s. 455-456.

är att den förutsätter, med stöd i forskning, att negativa attityder till andra grupper beror på att man inte träffar eller umgås med personer från gruppen i fråga. Lindholm skriver att för att ett agerande enligt det av hypotesen förespråkade mönstret skulle kunna medverka till att undergräva fördomar, och därmed diskriminering, gentemot i dagsläget negativt särbehandlade grupper krävs vissa förutsättningar;

- arbetet mot fördomar och diskriminering måste vara tydligt sanktionerat och ha stöd från myndigheter och andra auktoriteter,
- individer från grupperna i fråga måste mötas i situationer där de har samma status,
- kontakten i fråga måste vara så nära, varaktig och tät att det kan uppstå meningsfulla och personliga relationer,
- individer från de olika grupperna måste mötas i situationer där de samarbetar istället för att konkurrera.¹²⁶

4.4 Åtgärder föreslagna av andra aktörer

4.4.1 Genom integrationsverkets rapportserie 2001-101

Med tanke på den roll i det svenska samhället som integrationsverket har känns det naturligt att nämna något av dess förslag som skulle kunna motverka diskriminering. I en rapport om hur NGO:s har arbetat mot diskriminering i Nederländerna uttalar sig integrationsverket som hur lokala initiativ i form av antidiskrimineringsbyråer imponerar och skulle kunna vara något för Sverige att ta efter för att på lokal nivå höja medvetenheten om och motverka diskriminering.¹²⁷

4.4.2 Av Irene Molina

Eftersom Molina ser rasifieringen (segregationen) som en av de största grunderna till diskriminering och missgynnande lämnar hon förslag till hur en sådan rasifiering kan motverkas. Molina menar att det kan vara aktuellt att fundera över om det inte vore lämpligt med positiv särbehandling. Hon tar även upp det faktum att det i Sverige aldrig har funnits ett lämpligt organ för motverka diskriminering på bostadsmarknaden.¹²⁸

¹²⁶ Lindholm, s. 450-452.

¹²⁷ Integrationsverket, NGO:ers arbete mot diskriminering i Nederländerna, Integrationsverkets rapportserie 2001-101, s. 35-38.

¹²⁸ Molina, s. 233-234.

4.4.3 Av Christian Diesen

Juristen Diesen menar att det är viktigt att man kompenserar polisens bristande intresse för vissa gruppers särskilda situation genom att ge hatbrotten ett särskilt högt straffvärde och därmed en högre prioritet än motsvarande handling utan detta "hat". Han menar på att det finns fakta som stöder tesen att offer för hatbrott inte alls får den positiva särbehandling de har rätt till och att invandrare också när de utsätts för "vanliga brott" ofta behandlas sämre än andra brottsoffer.¹²⁹ Diesen menar också att det är viktigt att göra beslutsfattare inom rättsväsendet medvetna om de omedvetna mekanismer som ligger till grund för en stor del av den förekommande diskrimineringen.¹³⁰

4.4.4 Av Fastighetsägarna

I sin skrift "Öppen bostadsmarknad" ger Fastighetsägarna en rad råd till sina medlemsföretag så att dessa skall kunna undvika att diskriminera. Fastighetsägarna rekommenderar att företagen formulerar en tydlig antidiskrimineringspolicy, att informera personal om diskrimineringsfrågor, att se till att avtal, bestämmelser och rutiner är tydliga och varken direkt eller indirekt diskriminerande, att anordna möten där de anställda kan diskutera diskriminering samt att det förs en loggbok när incidenter eller avvikelser från det normala sker.¹³¹

4.4.5 Förslag om anonymiserade ansökningar

I Mellerud så har det sedan tre år tillbaka varit möjligt att ansöka arbete med anonyma jobbansökningar. Det vill säga ansökningar som med avidentifierade personuppgifter. Detta är ett förslag till lösning för att försöka förhindra att inte jobbsökande sorteras bort tidigt på grund exempelvis etnicitet, ålder, kön handkapp etc. Detta är tänkt att minska diskriminering och ge fler sökande en ärlig chans. Det är naturligt att det är lättare att sortera bort en jobbansökan än en *jobbansökande*. Den personliga dimensionen som en anställningsintervju innebär ger en sökande en ärligare chans att dömas utifrån sin person istället för från en generaliserad fördom som en arbetsgivare kan ha mot en viss grupp.¹³²

¹²⁹ Diesen, s. 382.

¹³⁰ Ibid. s. 384.

¹³¹ Öppen bostadsmarknad, Fastighetsägarna, s. 10.

¹³² *Trögt för Melleruds-modellen med anonyma jobbansökningar*

<http://sr.se/vast/nyheter/artikel.asp?artikel=669310>. Hämtad 2006-05-01

5 Analyser och slutsatser

Diskriminering är en komplex företeelse som kan ta sig många olika uttryck. Den kan vara omedveten eller medveten, direkt eller indirekt, faktisk eller upplevd, synlig eller osynlig samt vara såväl verbal som utgöras av handlingar. Diskrimineringsbegreppet kan även delas in i individuell, institutionell och strukturell diskriminering.

Den institutionella och den strukturella diskrimineringen kan vara svår att skilja åt och vissa väljer att inte särskilja begreppen över huvud taget. Det kan även vara problematiskt att skilja den strukturella diskrimineringen från institutionell rasism eller könsmaktordningar. Begreppen har ingen enhetligt stipulerad definition och det är därför nödvändigt att när någon använder sig av begreppen noga granska vilken betydelse han eller hon lägger i dessa.

Vidare finns ett problem i att skilja strukturell diskriminering ifrån individuell sådan då det enligt många forskare är så att individer skapar strukturer och strukturer skapar individer. Individuella handlingar kan utgöra en del av ett sammanhang samtidigt som handlingarna och sammanhanget reproducerar varandra. Därmed uppstår en svårighet att dra en klar gränslinje mellan även dessa båda begrepp

Som vi har visat i avsnitt 3 i uppsatsen kan den strukturella diskrimineringen ta sig väldigt olika former beroende på vilken samhällsfär man väljer att närmare granska. En intressant slutsats vi drar efter att ha läst in oss på ämnet är att strukturell diskriminering inom olika områden underblåser varandra.¹³³

Vi har även stött på vad som kan benämnas som intersektionalitetsproblematik. Detta begrepp förstår vi som synen att diskriminering på grund av olika anledningar (som t.ex. kön och etnicitet) kan vara beroende och eventuellt förstärka varandra.¹³⁴ Lappalainen rekommenderar att mer forskning i ämnet bör genomföras.¹³⁵

Genom avsnitt 4 i uppsatsen har vi presenterat några av de förslag till åtgärder riktade gentemot strukturell diskriminering som vi har stött på under vårt arbete med att förstå problematiken kring strukturell diskriminering. Problemet med strukturell diskriminering är att det inte är så enkelt att åtgärda. Regeringen skriver själv i en skrivelse "Idag har kvinnor och män formellt samma rättigheter, men ändå har vi inte uppnått ett jämställt samhälle."¹³⁶ Även om det visserligen är

¹³³ Jämför SOU 2005:56, s. 284.

¹³⁴ Jämför SOU 2005:56, s. 79-84 och SOU 2005:41, s. 233-255.

¹³⁵ SOU 2005:56, s. 612.

¹³⁶ Regeringens skrivelse 2002/03:140, s. 5.

nödvändigt att lagar och normer tydligt tar ställning krävs det nog även fler åtgärder för att komma till rätta med den strukturella diskrimineringen.

En del av de åtgärdsförslag vi har presenterat ser vi inte som särskilt kontroversiella. Politiskt korrekta kampanjer som syftar till att upplysa makthavare om problem som drabbar svaga grupper kommer nog sällan stöta på allvarligare motstånd, även om det givetvis kan vara svårt för makthavare att erkänna att de tidigare gjort fel. Ett annat problem är det som en anonym invandrare påpekar i SOU 2005:69; pratar man utan att komma fram till åtgärder riskerar man desarmera det vapen mot diskriminering som just begreppet som sådant utgör.¹³⁷

En av de föreslagna, och till viss del praktiserade, åtgärderna som vi summariskt tagit upp är det med anonyma jobbansökningar. Vi har läst igenom debatten om att utöka anonymiserade jobbansökningar på SVT opinion.¹³⁸ Analysen av den är inget som går att dra några generella slutsatser av (inte minst på grund utav hur ostrukturerad och ofokuserad den blev väldigt snabbt), men den visar på att det är ett laddat ämne. Många starka åsikter som bekräftar en del av de fördomar och oundersbyggda generaliseringar som nämnts i forskningen speglas i debatten. Kritiska röster i debatten nämner att ökad tolerans och en allmän förändring är den rätta vägen. En fråga man då ska ställa sig: vad gör vi i väntan på förändringen? Kan inte förslag som ökar den etniska blandningen på arbetsmarknaden vara ett steg i rätt riktning för att få människor att interagera och överge gamla generaliserande mönster då de möter individerna bakom gruppstillhörigheten?

Även andra åtgärdsförslag tror vi kan skapa större debatt. Då personer som tidigare inte varit diskriminerade, och inte uppfattat att det existerar en strukturell diskriminering av andra grupper, själva utsätts för en form av diskriminering, genom till exempel kvotering av personer med invandrarbakgrund till juristutbildningar¹³⁹, kan det väcka starka känslor. Andra invändningar är att kvotering eller positiv särbehandling kan få motsatt effekt eller att det inte är säkert att en jämnare representation automatiskt medför mer reell makt.¹⁴⁰

Vi tror att det är viktigt att man kopplar samman de olika kamperna mot de olika formerna av strukturell diskriminering och drar lärdom av vilka åtgärder som visar sig effektiva. En åtgärd som effektivt hindrar strukturell diskriminering av kvinnor på arbetsmarknaden kanske i lätt modifierad form kan visa sig förtjänstfull då det gäller att förhindra diskriminering av invandrare på bostadsmarknaden.¹⁴¹

¹³⁷ SOU 2005:69, s. 129.

¹³⁸ Adressen till debatten är: <http://forum.svt.se/jive/svt/thread.jspa?threadID=4985&tstart=0>

¹³⁹ Vilket skett i Uppsala och väckt stor uppmärksamhet, se t.ex. Uppsala Nya Tidning, 2005-01-13.

¹⁴⁰ SOU 2005:56, s. 571-574 respektive regeringens skrivelse 2002/03:140, s. 5.

¹⁴¹ Jämför SOU 2005:56, s. 520 ff.

Det är också viktigt att ta hänsyn till maktperspektivet som i fallet med diskriminering innebär att en grupp gynnas på bekostnad av en annan. Problemet blir alltså att den gynnade gruppen, vilken också är gruppen med makten, saknar incitament till att förespråka förändring.

En avslutande tanke vi vill kasta in är den om oss själva. Vårt val av material och våra slutsatser som vi dragit kan mycket väl ha påverkats av det faktum att vi båda är "vita och män".

6 Referenser

- Burns, Tom R, *Institutionell diskriminering: Makt, kultur och kontroll över invandrades livsvillkor*, Forskningsinstitutet Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet, 2005.
- Diesen, Christian, *Om positiv och negativ särbehandling i straffprocessen*, i Diesen m.fl., *Likhet inför lagen*, Bokförlaget Natur och Kultur, 2005.
- Höglund, Sten, *Svensk forskning om diskriminering av invandrare i arbetslivet 1990-1996.*, Stockholm: Rådet för arbetslivsforskning., 1998.
- Fastighetsägarna, *Öppen bostadsmarknad*.
- Integrationsverket, *NGO:ers arbete mot diskriminering i Nederländerna*, 2001.
- Kommissionens meddelande till Rådet, Europaparlamentet, Europeiska ekonomiska och sociala kommittén och regionkommittén *Om invandring, integration och sysselsättning*, KOM (2003) 336
- Lindholm, Torun, *Fördomar och diskriminering - klassiska problem i modern skenad*, i Diesen m.fl., *Likhet inför lagen*, Bokförlaget Natur och Kultur, 2005.
- Molina, Irene, *Stadens rasifiering Etnisk boendesegregation i folkhemmet*, Uppsala universitet, 1997.
- Nationalencyklopedin, *www.ne.se*, under sökorden diskriminering, sexism, könsmaktssystem.
- Pettersson, Tove, *Diskrimineras personer med utländsk bakgrund av rättsväsendet?*, i Diesen m.fl., *Likhet inför lagen*, Bokförlaget Natur och Kultur, 2005.
- de los Reyes, Paula - Wingborg, Mats. *Vardags diskriminering och rasism i Sverige - En kunskapsöversikt*. Norrköping:, Integrationsverket, 2002.
- Taran, A. Patrick. 2005. *Immigration Policy, Discrimination and Integration in Europe: What future for Europe in the 21st Century. - A presentation for the European Parliament Public Hearing - Migration, integration and development: towards a European Policy?" Brussels, 15 March 2005.*
- Trögt för Melleruds-modellen med anonyma jobbansökningar <http://sr.se/vast/nyheter/artikel.asp?artikel=669310>. Hämtad 2006-05-01.
- Uppsala Nya Tidning, 2005-01-13.

Offentligt tryck

- SOU 2005:41 *Bortom Vi och Dom - Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*
- SOU 2005:56 *Det blågula glashuset - strukturell diskriminering i Sverige*
- SOU 2005:69 *Sverige inifrån Röster om etnisk diskriminering*
- SOU 1997:136 *Kvinnors och mäns löner - varför så olika?*

Regeringens skrivelse 2002/03:140 *Jämt och ständigt - Regeringens jämställdhetspolitik med handlingsplan för mandatperioden*
Direktiv 2003:118
Regeringsformen (1974:152)
Lag (2003:307) om förbud mot diskriminering
Lag (1999:133) om förbud mot diskriminering i arbetslivet på grund av sexuell läggning
Lag (1999:132) om förbud mot diskriminering i arbetslivet på grund av funktionshinder
Lag (1999:130) om åtgärder mot diskriminering i arbetslivet på grund av etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning
Jämställdhetslagen (1991:433)
Utlänningslagen (1989:529)
Brottsbalk (1962:700)